

СВ. ЈЕРОНИМ СТРИДОНСКИ И ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ „ЗНАМЕНИТИХ МУЖЕВА“ (уз превод дела Св. Јеронима)

Радован Пилиповић*
Библиотека Српске
Патријаршије

Апстракт: *Раг се бави контекстуализацијом дела „О знаменитим мужевима“ у целокујном књижевно-богословском ојусу Св. Јеронима Стридонској. Прашећи склој и шенденцију сјиса, по-сјављајући ово јионирско остварење (као јрву историју хришћанске књижевности) у зависности од ојшћих шокова ејохе и јојединих момената из Јеронимове биографије, шежиште текста иде на вредновање јодајака јоменујој сјиса за јашролоје и историчаре ране Цркве. Такође, јоред јрегледа мојућих убикација античкој Стридона, раг се дојиче и историје јошћовања Св. Јеронима на хришћанском Истоку и Зајаду.*

Кључне речи: *Св. Јероним, De viris illustribus, Стридон, кули Св. Јеронима.*

Четврти век после Христа био је важан период у развоју организације хришћанске Цркве и златно доба стваралаштва на пољу црквене књижевности. Кроз добро позната теоријска сучељавања, идеолошке борбе и богословске распре у IV и V веку, дошло је до учвршћивања црквене догме. Хришћанска вера се ширила најпре на арамејском и јелинском језику, а са њеним даљим ширењем по Римском царству на латинском, коптском и сиријском, а како је време пролазило и на језицима „суседа“ *Pax Romanae* – готском, грузијском, јерменском... Запад

* beriozushka@gmail.com

Римског царства у V веку говорио је латинским језиком и варваризованим варијантама позног латинитета, онако како су се у сеоби народа појављивали на историјској сцени Визиготи, Остроготи, Бургунди и други „дошљаци“ који су насељавали тадашњу Европу.¹

Пролог

По нашем данашњем поимању, латинско хришћанство је повезано за догматском, канонском и еклисиолошком декаденцијом. Ипак, у времену неподељене Цркве, пре Великог раскола 1054. године, латински Запад је еклисијално и културолошки припадао васељенској Цркви Христовој, вери патријаршијске „пентархије“, заједничких светих отаца и предања Седам Васељенских Сабора. Свети оци и учитељи Цркве, као Св. Јероним Стридонски, Св. Августин Хипонски, Св. Иларије Пиктивийски, Св. Амвросије Медиолански и други оставили су за собом богату и обимну богословско-књижевну заоставштину.² У овом низу један свети отац нам је важан у литургијско-предањском смислу, али и у географско-историјском погледу. Почесто ограничени својим (не)свесним „византинизмом“, на то не обраћамо довољно пажње. Реч је, наиме, о Св. Јерониму, подвижнику, богословском писцу, знаменитом преводиоцу Св. Писма на латински језик, теоретичару хришћанске аскезе и историчару Цркве.³ По сведочанству које је на неколико места оставио, а најважније је оно на крају његовог дела „О знаменитим мужевима“, када каже да је рођен у месту Стридон у крајевима далматинско-панонске границе: „Ја Јероним, рођен од оца Јевсевија из града Стридона који се налази у области на граници (*confinia* = крајишту, Крајини) између Далмације и Паноније, а који је био уништен од стране Гота“.⁴

1 За општи историјски контекст епохе видети, нпр.: Џозеф Х. Линч, *Историја средњовековне цркве*, превели с енглеског Драгић Живојиновић и Бранислав Танчић, Београд 1999, стр. 33–76; Сидни Пеинтер, *Историја средњег века (284–1500)*, превели Чедомир Антић, Небојша Порчић, Београд 1997, стр. 9–41; *The Shorter Cambridge Medieval History*, vol. 1 (*The Later Roman Empire to The Twelfth Century*), by the late C. W. Previte-Orton, Cambridge 1978, стр. 77–184.

2 Једна од историјско-богословских разматрања код: Иоанн Мейендорф, *Введение в святоотеческое богословие*, Њу-Йорк 1984.

3 Покушај популарне актуализације у нашој црквеној јавности чинили су текстови: Благоје Пантелић, „Свети Јероним Стридонски“, *Православље – новине Српске патријаршије*, бр. 949, стр. 10–11, као и Р. Пилиповић, „Свети Јероним Стридонски – светитељ Западног Балкана из времена неподељене Цркве“, *Православље – новине Српске патријаршије*, бр. 1070, стр. 28–29.

4 *De viris illustribus*, с. 135.

Животопис Св. Јеронима

Историчари патролошке књижевности на основу сачуваних дела самог Јеронима закључују да се родио између 344. и 347. године. У науци се често назива Софроније Јевсевије Јероним. Међутим реч је о недоследности – он себе назива само Јероним (*Hieronimus*), на једном месту још само Јевсевије, док се властито име Софроније не може ни у којем смислу односити на његову личност.⁵

У „Знаменитим мужевима“ Јероним наводи да се родио у насељу које се латински назива *oppidum*, што не означава у строгом смислу град, већ има значење села, војничке тврђаве, сајмишта, тј. неког мањег урбаног места. Питање тачне локализације Стридона отворено је у науци и дан данас. Јероним се родио у хришћанској породици од крштених родитеља. Његова породица није била сиромашна, имала је извесно имање. Видимо како Јероним из Витлејема шаље брата Павлинијана да 398. године распрода очевину и добијени новац уложи у обнову манастира и гостопримнице у Светој Земљи.⁶ Прво образовање стекао је у родном Стридону, а затим одлази у Рим, где учи реторику и друге сродне дисциплине из тривијума и квадријума код знаменитог учењака Елија Доната. Савладао је низ класичних латинских писаца, а код Доната усваја и основе грчког језика што ће му допринети у каснијем раду на јелинским изворима. У првом боравку у Риму, у тамошњем римском хришћанском кругу одлучује са да прихвати крштење, а неки аутори сматрају да је то било из руку самог папе Либерија. Јероним, надаље, 367. одлази у Трир, који је био царска престоница, седиште царског двора око кога се развио хришћански аскетски живот. Упознавање са Триром и Галијом, обилазак монашких седишта која су тада постојала, нагоне га да према родном Стридону заузме критички став кроз који тамошње хришћане и епископа Лупикина оптужује за неку врсту духовног мртвила.⁷

Јероним је био одређен за одговорније задатке и далекосежнију црквену мисију, те му је „крајиште“ Далмације и Паноније и тамошњи интелектуални и духовни потенцијал био преузак. Документован је његов боравак у Аквилеји од 370. до 373. године. Не би требало сумњати да су гласи о светом животу пустињака и монаха на Истоку потакли

5 Marijan Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, Makarska 1995, стр. 12.

6 *Исио*, стр. 14–16. Животописе Св. Јеронима Стридонског доносе студиозни текстови: *Предговор*, стр. 5–176, у: Мирослава Мирковић, *Животи и ѿрејиска светиота Хијеронима*, Београд 2000; затим *Историческое учение об Отцах Церкви*, Филарета архиепископа черниговскаго и нежинскаго, т. II, СПб. 1859, стр. 349–362.

7 М. Mandac, *ibid*, стр. 21–23.

Јеронима да се упути на своје прво поклоничко путовање, према Светој Земљи и њеним суседним крајевима, тј. постојбини и изворишту хришћанског предања и аскетске праксе. На том путу упознаје се са јелинском Атином, као колевком класичне учености која му је блиска и важним местом проповеди апостола Павла, који је у беседи незнабожцима одиграо на карту интеррелигијског дијалога античког света.⁸

На Јеронима оставља утисак натпис на чувеном жртвенику који је гласио: „боговима Азије и Европе и Африке, непознатим и туђинским боговима“. Он стиже у Антиохију у којој болује исцрпљен од дуге пловидбе и путешствија. Станује код пријатеља Евагрија, а близна пустиње Халкис и њене монашке насеобине га необично привлаче. Боравак у Антиохији имао је троструки утицај на његово богословско сазревање: на првом месту присуство јаке монашко-аскетске традиције, затим оригенски спорови који су имали везе са тријадолошком терминологијом и на крају упознавање са антиохијским егзегетским стилем и методама. Крајем 380. године одлази у Цариград у коме остаје скоро годину дана (381) где слуша чувеног беседника Григорија Назијанзина (Богослова).⁹

У пролеће 382. г. из Антиохије се упућује у Рим у пратњи двојице пријатеља, Епифанија са Кипра и Павлина из Антиохије, тадашњих епископа. Римски црквени пастир – папа Дамас – види у Јерониму доброг саветника и сарадника, ученог човека који зна неколико језика и има важно искуство боравка на Истоку. У Риму је Јероним на гласу као духовник око кога се окупља кружок угледних жена матрона као што су Маркела, Павла и Евстохија. Оне га цене као продуховљеног човека од кога траже савете и кога поштују по питањима вере, како учења, тако и праксе. Папа Дамас умире 384. г., а Јероним изгубивши моћног покровитеља и заштитника, наредне године заувек напушта Рим и одлази у Палестину.¹⁰

Одлазећи из вечног града оставља опомену у којој се садржи критика тадашњег римског свештенства и у којој се објављује несклад између велике хришћанске прошлости града, овенчаног стопама апостола и њиховим гробовима, са (не)моралном садашњицом њихових наследника: „*Моћни праде, праде који си господар светиа, праде који је је похвалила реч айосшоло, разуми своје име! Твоје име код Грка значи снаја, код Јевреја узвишеностш. Сачувај шчо како се зовеш! Снаја шечини узвишеним, похоша пониженим! Сшасишеш шчи је у Ошкривењу за-*

⁸ *Исшо*, стр. 24–27.

⁹ *Исшо*, стр. 28–31.

¹⁰ *Исшо*, стр. 33–36.

*иретио ироклетисџвом које можеш избећи иокајањем. Имаш пример у сџановницима Ниневије!*¹¹

Даје се закључити да је у престоници Јероним био жртва сплетки и извесног покушаја монтираног процеса. На путу за Витлејем у коме ће се коначно скрасити, борави опет код пријатеља Евагрија у Антиохији, а 386. г. успева да се домогне Александрије у којој се дружи и слуша предавања чувеног ученог богослова Дидима Слепог. Са њим је тада у Александрији и Римљанка Павла. Јероним, посматрајући монашке насеобине око Александрије и дубље по Египту, доноси одлуку да се скраси у манастиру у Витлејему, којег је подигао од сопствених средстава, од продате стридонске очевине.¹²

Књижевно-богословски опус Св. Јеронима

Св. Јероним је живео на прелому епоха. Тријумф хришћанске вере, њена друштвена инкултурација, није негирала културна достигнућа паганског света, него је његове форме користила за испуњавање хришћанским садржајем. Искушења и страх од старог интелектуалистичког опредељења симболично се сажима у Јеронимовом сну. Наиме у пустињи Халкис он је имао агонијско виђење у коме је чуо глас: „*Ти ниси хришћанин, неіо цицеронијанац!*“¹³

Јероним је значајан богословски писац; он није велики спекулативни и теоријски дух, али је ненадмашан интелектуални радник који се доказао као стручњак за питања аскетског живота, као историчар (хронограф, биограф, епистолограф). Исто тако он је ненадмашан библијски научник, преводилац светих списа Библије, као и учесник у споровима око Оригеновог догматског система.

Свака систематизација и класификација Јеронимовог књижевно-богословског стваралаштва може бити релативна и условљена тематском и жанровском контекстуализацијом. Једна од могућих предметних библиографских класификација своди се на Јеронимове списе по следећим групама: 1) *Преводи Св. Писма и Св. Ошца*; 2) *Коментари на Св. Писмо и друја еізеіејска дела*; 3) *Доімайско-іолемичка дела*; 4) *Биоірафије и ісјоријска дела*; и на крају: 5) *Омилије и іисма*.¹⁴

Св. Јероним се прихватио превођења Св. Писма са оригиналних језика, јеврејског и грчког на подстицај папе Дамаса (†384), који му је

11 PL 23, 352B.

12 *Исјо*, стр. 36–38.

13 Мирослава Мирковић, *Живој и ірејіска свеіііа Хијероніма*, Београд 2000, стр. 54–55.

14 Juraj Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *Patrologija*, Zagreb 1993, стр. 238–241.

најпре наложио ревизију старог италског превода. Временом Јероним шири подухват на превођење свих светих списа Библије, јер је на Истоку стекао потребна филолошка знања, научивши јеврејски језик код неофита Никодима, Јеврејина.¹⁵

Од светоотачких дела и црквених писаца Св. Јероним је преводио Оригенове списе: *На Јеремију, 28 омилија на Језекиља, На Песму над њесмама, На Луку, На Исаију*, као и важан Александринчев спис *О начелима*. Од Јевсевија Кесаријског је превео *Хронику*, од Дидима Слепог *О Светиома Духу*, а од Епифанија *Посланицу Јовану Јерусалимском*, затим више *Посланица* Теофила Александријског, Пахомијева *Монашка њравила*, итд. У групу Јеронимових егзегетских дела спадају: *Књига јеврејских њишања о Посташу, Књига о џумачењу јеврејских имена, Коментари на ѡсалме, Коментари на Књигу Пројоведникову, Коментари на ѡророка Исаију, Коментари на Дванаесторицу малих ѡророка, Коментари на Четворицу великих ѡророка* (међу којима му је најлепши коментар *На ѡророка Јеремију* у 6 књига), *Коментари на Четири Павлове ѡсланице (Галатиима, Ефесиима, Тимотију, Филимону), Коментари на Маџејево Јеванђеље*; у егзегетску групу спада и Јеронимова прерада коментара *На Аѡкалиѡсу* од Викторина Петавијског. У догматско-полемицка дела долазе: *Расѡрава између луциферијанца и ѡправославноѡ, Проѡив Хелвидија о Марѡином ѡрисногјевсѡву, Проѡив Јовинијана, Проѡив Виѡиланиѡија, Проѡив Јована Јерусалимскоѡ еѡискоѡа, Аѡологија ѡроѡив Руѡинових сѡиса, Трећа књига ѡроѡив Руѡинових сѡиса и Дијалоѡ ѡроѡив Пелаѡијанаца у ѡри књиге*. Његова биографска и историјска дела су: *Жиѡије Павла Пуѡиѡака, Жиѡије монаха Малха, Живоѡ Светиѡ Илариона*, као и *О знамениѡим мужевима*.¹⁶ Последњу групу списа Св. Јеронима чине омилије, и то њих око 100 са писмима (аутобиографска, биографска, утешна, аскетска, библијско-егзегетска и догматска). Писма су, дакле, разноврсна по садржају и спадају у његове најлепше књижевне саставе.¹⁷

Јеронимови „Знаменити мужевии“ као хриѡћанска књижевна алтернатива

Претхриѡћански антички свет знао је за посебан књижевни жанр који се обележавао синтагмом „Знаменити мужевии“ (*De viris illustribus*). Књиге у којима су се садржале биографије „знаменитих“ биле су прављене по разним критеријумима. Биографије ѡуди вредних похвале и

¹⁵ Драган Милин, *Увод у Светиѡ Писмо Стѡарѡ Завешѡа*, Београд 1991, стр. 113–121.

¹⁶ Juraj Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *ibid.*

¹⁷ Мирослава Мирковић је приредила превод изабраних писама Св. Јеронима, укупно њих 26; види *Живоѡ и ѡреѡиска светиѡа Хиѡеронима*, Београд 2000, стр. 201–413.

памћења, писали су знаменити Корнелије Непот (о војсковођама¹⁸), затим Гај Светоније Транквил (о царевима¹⁹), али и мање познати аутори, односно они писци који нису имали срећу да им се опус сачува и допре у класичну науку. Св. Јероним као хришћански биограф није имао узор у свом верском и идеолошком табору, али је као добар познавалац световне књижевности могао да искористи постојеће обрасце. И радио је то изузетно стваралачки и оригинално. Од незнабожачких биографа у уводу својих „Знаменитих људи“ набраја мање познате и данас готово непознате, а то су: Хермип Перипатетичар, Антигон из Кариста, Сатир и Аристоксен, сви су писали на јелинском језику, а од Латина, поред двојице горенаведених су још значајни Варон, Сантра и Хигин. Јероним се жали да нема претходника који су се бавили пописивањем хришћанских аутора, али да су му од највеће користи дела Јевсевија Кесаријског. Јеронимово дело „О знаменитим мужевима“ написано је „четрнаесте године владавине цара Теодосија“, оно је пионирска историја хришћанске књижевности која иде од апостола и апостолских ученика до поменуте хронолошке одреднице. Дело је, дакле, написано, око 392–393. године. Разлог настанка није само направити једно ретроспективно сагледавање дотада написаног у крилу хришћанства колико су апологетски разлози нагонили Јеронима да се прихвати састављања једне заокружене био-библиографије хришћанских писаца. Њен писац саветује префекту преторије Декстеру (Нумију Емилијану Декстеру, сину епископа Пакијана из Барселоне „у подножју Пиринеја“²⁰), на чији подстрек и саставља црквену историју књижевности следеће:

„Пустии нека Келс, Порфирије, Јулијан и сва друга лажава ѿсеѿа која су ѿрошѿивна Христѿу уче своје следбенике, који сматрају како Црква нема философа и ѿворника и да нема у својим редовима учених људи, сѿознају колико и какви људи су њу основали, изѿрадили и украсили, ѿа да ѿресѿану са убеђивањем како је нашој вери својсѿивена она сељачка

18 Вероватно најпреписиванија и највише прештампавана књига на латинском језику, служи углавном као школско градиво за учење латинског језика. Заправо, њен прави наслов је *Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium* (имали смо издање *Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium cum vitis Catonis et Attici ex libro de historicis latinis et aliis excerptis*, recognovit Rudolfus Dietsch, Lipsiae 1853).

19 Било нам је доступно следеће антикварско издање: Caius Suetonius Tranquillus, *De duodecim caesaribus*, ex recensione Francisci Oudendorpii, qui variantes lectiones, suasque animadversiones adjecit, intermixtis J. G. Graevii et J. Gronovii nec non ineditis Caroli Andreae Dukeri adnotationibus, Lugduni Batavorum 1751.

20 *De vir. ill.*, c. 106 : „Pacianus, in Pyrenaei jugis Barcelonaepiscopus, castitate et eloquentia, et tam vita, quam sermone clarus, scripsit varia opuscula...“ – Harald Hagedahl, *Latin Fathers and The Classics – A Study on The Apologists, Jerome and Other Christian Writers*, Göteborg 1958, стр. 138–139.

просиоша, признавши тако на крају своје соиствено незнање. Остјај ми здраво у Господу Исусу Христју!“²¹

Ово дело доноси 135 биографија и посебних пописа дела црквених писаца и учитеља, па и неколико нехришћанских писаца чија су дела и писано стваралаштво од изузетног значаја за историју ране Цркве (као што су Сенека, Јосиф Флавије и Филон Александријски). Јероним не заобилази ни неке ауторе који су били плодни као књижевници и богослови, али су, на жалост, у епохи стварања хришћанског учења застрашили и упали у јерес, као што су Евномије Кизички, Маркел Анкирски или Фотин Сирмијумски.²²

Јероним је овде заокупљен пописивањем дела и излагањем живота „наших“, несумњиво оних који су културно преко писане речи изграђивали Цркву и доприносили њеној мисији у паганском грчко-римском свету. Јеронимовски технички термин *nostri, de nostris, ex nostra* односе се на декларисану припадност хришћанском правOVERЈу, али и отклон од религијских схватања и робовања класичној учености која није еклисијално функционализована.

Јероним поставља проблем дистанце, историјске и временске уздржаности, којом се ипак не оптерећује, с обзиром да завршава са разрадом пописа сопствених дела. Међутим, ипак сагледава и оставља нарочито размишљање на примеру Амвросија Миланског. По речима Св. Јеронима, епископ Медиоланума се „до данашњеј дана бави се делатним писањем, а мој суд о њему нећу износити јер је још увек жив, јер моју погједнако (у истој мери) бићи ошужен како не говорим истину или да се договорам“.²³ Такође, научник који се у потпуности определио за монашки начин живота,²⁴ свестан је рискантности исхода свога посла јер се налази у Витлејему, а недостатак историјске дистанце је опасан с обзиром да је књижевно-богословска продукција још увек активна и у правом смислу речи незаустављив процес, који се тешко прати из малог села у Светој Земљи: „А ако су неки од оних који до данашњеј дана

21 *De vir. ill.* Увод: „Discant ergo Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores (qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores) quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint [Al. struxerint], et adornaverint; et desinant fidem nostram rusticae tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant. Vale in Domino Jesu Christo“!

22 Stefan Rebenich, *Jerome*, London-New York 2002, стр. 48–49.

23 *De vir. ill.* c. 124: „usque in praesentem diem scribit, de quo, quia superest, meum iudicium subtraham, ne in alterutram partem, aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas“.

24 О синтези аскетизма и ерудиције: *The Penguin Dictionary of Ancient History*, edited by Graham Speake, London 1995, стр. 346; за опширније разматрање види Megan Hale Williams, *The Monk and the Book (Jerome and The Making of Christian Scholarship)*, Chicago and London 2006, стр. 167–201.

иискарају испушени у овом сѣису, што треба пре свега да нашовете себи на душу, а не мени да уишу у прех. Ниши сам скривао њихова дела, јер их нисам ни прочишао, ниши сам, иак, моао, јер су ша друима можда и познаша, али су мени на овом парченцеу земље (Витлејему) остала сасвим непознаша. Наравно, када су већ по својим сѣисима прослављени, неће их мноо заболети, ниши ће обрашати пажњу на нашу ћушњу“.²⁵

Ово Јеронимово дело је *laudatio sui ipsius* свих оних славних људи који су Цркву „основали, изградили и украсили“, опширни каталог који почиње апостолом Симоном Петром, а завршава се преко других апостолских мужава, Оригена, антигностичких писаца и савременика IV века, писцем самог каталога Јеронимом из „Стридона у Крајини Далмације и Паноније“.²⁶

Рецепција Јеронимове личности на Западу и Истоку

Као несумњиво највећи познавалац латинске књижевности и полихистор патристике Св. Јероним се, захваљујући припадности западнохришћанској језичкој подлози (латинитету) и литургијско-богословском кругу слави у Римокатоличкој цркви кроз текст мисне молитве као „*doctorem maxitum in exponendis sacris scripturis*“ – „највећи учишел у излаању Свешо Писма“.²⁷

Св. Димитрије Ростовски у једној од својих беседа каже: „Поћи ћу у ризницу (мисли) Св. Јеронима; и када је сиромашан духом као присталица закона, храни смирењем онога ко се заклео, јер није убог по духовном имању (богатству), и није никако међу последњим учитељима Христове Цркве“.²⁸ Независно од ове две, ипак истозначно вреднујуће традиције Јеронимове важности, писац из времена неподељене Цркве, Св. Јован Касијан, каже: „Његова дела сијају целоме свету, као освештане светилке, он је муж обдарен опширном ученошћу, проведеног и чистог учења, учитељ правоверних“. Касијан примећује значај спољашње учености и развијене хришћанске доктрине коју Јероним преноси на чланове Цркве.²⁹

²⁵ *De vir. ill.*, увод: „Si qui autem de his qui usque hodie scriptitant [Al. scripserunt], a me in hoc volumine praetermissi sunt, sibi magis quam mihi debebunt [Al. debent] imputare. Neque enim celantes scripta sua, de his quae non legi, nosse potui, et quod aliis forsitan sit notum, mihi in hoc terrarum angulo (Bethleemi) fuerit ignotum. Certe cum scriptis suis clauerint, non magnopere nostri silentii dispendia [Al. dispendio] suspirabunt“.

²⁶ S. Rebenich, *ibid.*, стр. 48–49.

²⁷ Juraj Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *ibid.*

²⁸ *Историческое учение об Отцах Церкви*, Филарета архиепископа черниговскаго и нежинскаго, т. II, СПб 1859, стр. 362.

²⁹ *Ишо*.

У историјској географији биле су примењиване различите могуће локализације Стридона, чињени су многи покушаји и давана разна решења, али им је заједничко да су сви Стридон смештали у Западни Илирик.

У средњем веку је била жива традиција да је Јероним пореклом са балканских простора, оног дела Европе који је настањен словенским становништвом. Аутори који су стварали на подлози хуманизма и ренесансе XV и XVI века су у својим ерудитским покушајима Стридон идентификовали са Зрењом у Истри, античком Сидроном код Скрадина, или су га смештали на „међу Паноније и Далмације“, отприлике код данашњих Окучана. Новија филолошка довијања су Стридон јаче доводили у везу са Зрином, постојбином и поседом грофова Зрињских, у доњем Поуњу.³⁰ У трци за родни крај Св. Јеронима није изостајало ни западно Међумурје, где тамошња црква посвећена овом светитељу у месту Штригову претендује на решавање проблема светојеронимовског завичаја. Али то место је дубоко у римској провинцији Панонији, иако вреди поменути да папа Никола V 1447. године заповеда становницима Штригова да подигну цркву у част црквеног оца.³¹ Историчар цркве, археолог и римокатолички свештеник Фране Булић (1846–1934) Стридон идентификује са Босанским Граховом, а то мишљење заокружује у подужој расправи: *Стридон – Грахово њоље у Босни, родно мјесто Св. Јеронима*, Загреб 1920. Разлог да се родни Стридон Св. Јеронима смести јужно од Гламоча, а према Босанском Грахову, је тај што се у том региону налазио градић Сидрона (Σιδρώνα) кога помиње стари географ Птоломеј), а у предавгустово време, уочи рођења Господа Исуса Христа, кроз те крајеве је заправо и пролазила међа провинције Далмације и Паноније.

Пре Франа Булића, Јеронимов Стридон је на тремеђу у околину Босанског Грахова смештао и францисканац Матија Петар Катанчић (1750–1825), историчар и географ, који у своме делу *Orbis Antiquus* (први том, Будим 1824) каже да је Стридон „данашња Стрмица (*hodie Stermitza*)“, додајући: „Божански писац, када каже да се Стридон

³⁰ Има разних аутора који су се бавили локализацијом Стридона, у нашем суседству, углавном натурализованих Хрвата – нпр. Josip Florschütz и Antun Mayer; од нешто новијих хрватских аутора: R[oko] Rogošić, „Rodno mjesto Sv. Jeronima“, *Nova Revija* (1928), стр. 522–567; Vinko Grubišić, „Trojica humanista o rodnome mjestu Svetog Jeronima: Flavio Biondo, Marko Marulić i Jose de Espinoza de Siguenza“, *Colloquia Maruliana* XVII (2008), стр. 287–298.

³¹ *Историческое учение об Отцах Церкви*, Филарета архиепископа черниговскога и нежинскога, т. II, СПб 1859, стр. 349. За шири културолошки осврт на Јеронимов култ је важан и рад: Marija Mirković, „Poruka zidnih slika u crkvi Sv. Jeronima u Štrigovi“, *Bogoslovska smotra* 1–4 (1994), стр. 423–432.

налази на граници Паноније и Далмације, јасно указује на она места, где се данас додирују (*сѣичу* = *concurrunt*) границе Хрватске, Босне и Далмације“. ³² Занимљиво да су тамошњи антички археолошки локалитети, као света места, у народу тога краја позната као „црквине“ или „градине“, били и у сакралном животу и традицији Православне Цркве утеловљени и присутни. У новије време у радовима западних историчара Цркве Стридон се смешта у околину Аквилеје.

Археолошким испитивањима Стридон до дана данашњег никада није поуздано убициран; међутим, према радовима који негују историјско-филолошки приступ, но ипак недовољно материјално поткрепљеном интуитивношћу, ти крајеви би се могли односити на пространо крашко поље које се протеже од Бушког блата до обронака Динаре, а данас је познато као Лијевањско и у његовом продужетку Граховско поље. ³³

Активном културном политиком Римокатоличка црква је користила везаност Св. Јеронима за простор „Далмације и Паноније“ како би култ његове личности користила не само мисионарске и у прозелитистичке сврхе. Тако је средином XVI века устројен „Колегијум Св. Јеронима илирског у Риму“ (*Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum in Urbe*), установа која је имала за циљ да школује свештенички кадар на простору од Истре до Дрине, што је по западњачком поимању *Illyricum Sacrum*. ³⁴ Јеронимов лик је често лајтмотив у великим културним делима на простору Далмације, као и Босне и Херцеговине. Вредно је помена да чувени грбовник из Фојничког самостана, цртан и писан крајем XVII века, на „славу Сѣиѣана Немањића цара Србљана и Бошњака“, као једну од уводних илустрација има Св. Јеронима. ³⁵

Босански фрањевци из времена турократије негују немањићке државотворне традиције и успомене, али и старохришћанске вредности. Језуита Данијеле Фарлати (1690–1773) у свом „Светом Илирику“ има неколико иконографских представа Св. Јеронима као „Илира“. У задарском музеју *Сребро и злато* на једном уметничком делу приказан је Св. Јероним како се бије у прса молећи за опроштај: „*Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum!*“ – „Опрости ми, Господе, што сам

³² Матија Петар Катанчић, *Orbis Antiquus*, први том, Budaе 1824, стр. 336; с друге стране било је аутора, старијих Катанчићевих савременика, који су завичај Св. Јеронима смештали у Међумурје као Јосип Бедековић, *Natale solum magni Ecclesiae Doctoris sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum...*, Бечко Ново Место 1752.

³³ Поменута расправа: Frane Bulić, *Stridon (Grahovo polje u Bosni) rodno mjesto Svetoga Jeronima*, Zagreb 1920.

³⁴ Радослав М. Грујић, *Полиѣичко-верска активност на Балкану кроз векове*, приредио Вељко Ђурић Мишина, Горњи Милановац 2007, стр. 38–39.

³⁵ *Fojnički grbovnik*, uredili Nijaz Mutevelić, Željko Marjanović, Sarajevo 1972.

Далматинац!³⁶ Не само да је таква флагелантска интенција за осуду, са становишта поимања аскезе историјског светитеља сасвим и нетачна, него и приметно романско ниподаштвање словенске источне обале Јадрана, глагољашке литургијске традиције. Острвски и приморски „глагољашки“ су своје писмо и традицију везивали за ауторитет великог Стридоњанина, а то древно словенско писмо се често назива *scriptura hieronymitana*. У календару Православне Цркве, Св. Јероним се празнује 15/28. јуна, на Видовдан,³⁷ а тај дан је значајан и за још једног знаменитог Граховљака новије српске и европске историје.

Епилог

„О знаменитим мужевима“ је омање дело Св. Јеронима, али у том погледу ништа мање значајно за историју ране Цркве у периоду пред доношење Миланског едикта, за историју патрологије и проучавање свеукупне хришћанске културе. За превод дела, који је објављен у *Теолошким погледима* 2/2012 (стр. 15–46) и 3/2012 (стр. 3–35), текст смо преузели из PL 23 у издању Жака Пола Миња. Ради контролисања богословског смисла, консултовали смо и модерне преводе на енглески и руски језик. Понегде, ради истицања наше националне традиције, али и задржавања смисла нисмо бежали од неких решења као што су *Turris Stratonis* – *Стратионови Струјови*; *Confinia* – *Крајина*; *Adamantius* – *Тврџко*, итд. *De viris illustribus* су кратко, али информативно дело, написано збијеним фактографско-позитивистичким стилем, али опет драгоцено антикварско штиво за оног историчара који се бави како Јеронимовим временом тако и историјом прва три века хришћанства. Јероним је знатижељан дух који је скупљао списе и књиге, интересовао се за биографске податке хришћанских писаца код својих и њихових савременика, много путовао, који је сам имао велику библиотеку и посећивао сва књигохранилишта која су му тада била на располагању. Због рудиментарности стила и концепције, *De viris illustribus* није развијена историја књижевности, више се може назвати симпатичном био-библиографијом, али и као таква остаје важан приручник за урањање у воде потоњих још озбиљнијих патролошких истраживања у нас.

³⁶ Ivo Petricioli, *Permanent Exhibition of Religious Art Zadar*, Zadar 1980, стр. 135–138.

³⁷ Јустин Поповић, *Житија Светијих за месец јуни*, Београд 1975, стр. 400.

* * *

Резиме

De viris illustribus (О знамениитим мужевима) Св. Јеронима Стридонског су драгоцено дело за историју ранохришћанске књижевности. Као систематичан каталог интелектуалних остварења црквених писаца и учитеља до последње деценије IV века, пружа нам увид у ниво њиховог образовања. Тенденција дела је апологетска: да прикаже хришћанске писце као ерудите који не заостају за паганском класиком и чија дела имају својих нарочитих литерарних вредности. Написано у духу тадашње биографске књижевности говори о заслужним људима „који су Цркву основали и утврдили“, али не прећуткује и оне ауторе који су застранили у јерес и паганске писце који су значајни за историју Цркве.

* * *

Библиографија:

Џозеф Х. Линч, *Историја средњовековне цркве*, превели с енглеског Драгић Живојиновић и Бранислав Танчић, Београд 1999.

Сидни Пеинтер, *Историја средњег века (284–1500)*, превели Чедомир Антић, Небојша Порчић, Београд 1997.

The Shorter Cambridge Medieval History, vol. I (*The Later Roman Empire to The Twelfth Century*), by the late C. W. Previte-Orton, Cambridge 1978.

Penguin Dictionary of Ancient History, edited by Graham Speake, London 1995.

Josip Bedeković, *Natale solum magni Ecclesiae Doctoris sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum...*, Бечко Ново Место 1752.

Матија Петар Катанчић, *Orbis Antiquus*, први том, Budaе 1824.

Frane Bulić, *Stridon (Grahovo polje u Bosni) rodno mjesto Svetoga Jeronima*, Zagreb 1920.

R[oko] Rogošić, „Rodno mjesto Sv. Jeronima“, *Nova Revija* (1928), стр. 522–567.

Vinko Grubišić, „Trojica humanista o rodnome mjestu Svetog Jeronima: Flavio Biondo, Marko Marulić i Jose de Espinoza de Siguenza“, *Colloquia Maruliana XVII* (2008), стр. 287–298.

Fojnički grbovnik, uredili Nijaz Mutevelić, Željko Marjanović, Sarajevo 1972.

- Радослав М. Грујић, *Полишичко-верска активност на Балкану кроз векове*, приредио Вељко Ђурић Мишина, Горњи Милановац 2007.
- Ivo Petricoli, *Permanent Exhibition of Religious Art Zadar*, Zadar 1980.
- Иоанн Мейендорф, *Введение в святоотеческое богословие*, Нью-Йорк 1984.
- Marijan Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, Makarska 1995.
- Stefan Rebenich, *Jerome*, London-New York 2002.
- Juraj Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *Patrologija*, Zagreb 1993.
- Megan Hale Williams, *The Monk and the Book (Jerome and The Making of Christian Scholarship)*, Chicago and London 2006.
- Andre Tuilier, „Jean Stojković de Raguse, lecteur de saint Jerome“, *Croatica Christiana Periodica*, Vol. 54 (2004), стр. 9–18.
- Мирослава Мирковић, *Живош и илустрација свештита Хијеронима*, Београд 2000.
- Harald Hagendahl, *Latin Fathers and The Classics – A Study on The Apologists, Jerome and Other Christian Writers*, Göteborg 1958.
- Драган Милин, *Увод у Свето Писмо Старој Завести*, Београд 1991.
- Историческое учение об Отцах Церкви*, Филарета архиепископа черниговского и нежинского, т. II, СПб. 1859.
- Иероним Стридонский, *О знаменитых мужах*, Киев 2000.
- St. Jerome, *On Illustrious Men*, translated by Ernest Cushing Richardson, Bieber Publishing 2011.
- Јустин Поповић, *Житија Свештих за месец јуни*, Београд 1975.
- Радован Пилиповић, „Свети Јероним Стридонски – светитељ Западног Балкана из времена неподељене Цркве“, *Православље – новине Српске патријаршије*, бр. 1070, стр. 28–29.
- Благоје Пантелић, „Свети Јероним Стридонски“, *Православље – новине Српске патријаршије*, бр. 949, стр. 10–11.

Примљено: 15.3.2012.

Исправљено: 3.4.2012.

Одобрено: 6.4.2012.

СВ. ИЕРОНИМ СТРИДОНСКИЙ И ИСТОРИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ ЕГО СОЧИНЕНИЯ „О ЗНАМЕНИТЫХ МУЖАХ“

Радован Пилипович

Библиотека Сербского Патриархата

Резюме: *De viris illustribus (О знаменитых мужах) Св. Иеронима Стридонского представляет драгоценное для истории раннехристианской литературы произведение. Как систематичный каталог интеллектуальных осуществлений церковных писателей и учителей вплоть до последнего десятилетия IV века, предоставляет нам осознание уровня их образования. Тенденция произведения апологетическая: показать христианских писателей, как эрудитов, не отстающих от языческой классики и чьи произведения имеют особую литературную ценность. Написано в духе тогдашней биографической литературы, это произведение говорит о заслуженных людях «которые Церковь основали и утвердили», но не оставляет без внимания и тех авторов, которые уклонились в ересь и языческих писателей, являющихся значительными для истории Церкви.*

Ключевые слова: *Св. Иероним, „О знаменитых мужах“, Стридон, культ Св. Иеронима*

ST. JEROME AND THE HISTORICAL CONTEXT OF HIS WORK „ON ILLUSTRIOUS MEN“

Radovan Pilipović

Library of the Serbian Patriarchate

***Summary:** The author deals with the contextualisation of the work „On Illustrious Men“ in the overall St. Jerome's literary-theological work. By following the structure and the tendency of St. Jerome's work and by setting this pioneering achievement (as the first written history of christian literature) in relation to the general currents of that era and certain moments from St. Jerome's biography, the assessment of the mentioned work for the theologians and historians of the Early Church becomes the center of this article. Moreover, in addition to the review of possible locations of ancient Stridon, the article also deals with the history of veneration of St. Jerome in both Eastern and Western christian traditions.*

***Key words:** St. Jerome, De viris illustribus, Stridon, the cult of St. Jerome*